

ЁШЛАР ТАШРИФ ЖОЙЛАРИНИНГ САЁХАТ КЛАСТЕРБОПЛИК ДАРАЖАСИНИ KPI ТИЗИМИ БЎЙИЧА БАҲОЛАШ

Аннотация: Мақолада республикамиз ҳудудида жойлашган ёшлар ташириф жойларининг саёхат кластербоплик даражасини муҳим кластербоплик индикаторлари, яъни KPI тизими бўйича баҳолаш жараёни босқичма-босқич ёритилган. Бунда баҳолашнинг биринчи босқичида “Сомонийлар” истироҳат боғининг фаолияти диагностик ўрганилган. Баҳолашнинг сўнги қадамида ёшлар ташириф жойининг идеал саёхат кластербоплик даражасини ривожлантиришга туртки бўлган эталон кластербоплик индикаторлари (KPI) танланаган. Ниҳоятда, баҳолашнинг сўнги қадамида ёшлар ташириф жойининг идеал саёхат кластербоплик даражасини ривожлантиришнинг эталон кластербоплик индикаторлари аниқланган. Ушбу тадқиқот иши натижасида Бухоро вилоятидаги ёшларбоп диққатга сазовор жойларни бирлаштириш орқали уларнинг негизда “кластербоп саёхатгоҳ”ларга асосланган ёшлар кластерини яратиш тавсия этилган.

Калим сўзлар: кластер, саёхат кластербоплиги, кластербоплик индикатори, KPI, жозибатор дестинация, ёшлар ташириф жойи, кластербоп саёхатгоҳ.

Abstract: The article describes the step-by-step process of evaluating the level of travel clustering of youth visiting places in the territory of our republic according to important clustering indicators, that is, the KPI system. In the last step of the evaluation, benchmark clustering indicators (KPIs) were selected, which motivated the development of the ideal travel clustering level of the youth destination. Finally, in the last step of the evaluation, benchmark clustering indicators for the development of the ideal travel clustering level of the youth destination were determined. As a result of this research, it is recommended to create a youth cluster based on "cluster travel destinations" by combining youth-oriented attractions in Bukhara region.

Key words: cluster, travel clusterness, clusterness indicator, KPI, attractive destination, youth visit place, cluster travel destination.

Кириш

Кластер ёндашувида ёшлар туризмини ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири – ёшлар ташириф жойларини ёшлар туристик кластерларига айлантиришдан иборатдир. Ҳудудий ёшлар туристик кластерларни шакллантириш учун диққатга сазовор жойларнинг саёхат кластербоплигини аниқлаш керак бўлади. Бунда, “кластербоп” деганда биз кластер шакллантириш имконининг мавжудлигини ва “саёхат кластербоплиги” ибораси билан эса ёшлар ташириф жойларининг сайёҳлик ташкилотлари билан кооперациясида туристик хизматларни диверсификация қилиш ва сифатини яхшилаш имконини яратиш мақсадида бирлашма тузишга яроқли деган маъноларни ифодалаймиз.

Рақобатбардош ёшлар туристик кластерларни шакллантириш учун ёшлар туристик кластери объектлари бўлмиш диққатга сазовор жойлар, кўнгилочар масканлар ва жозибатор туристик ҳудудларни баҳолаш тақозо этилади. Ёшлар туризмини жадал ривожлантириш мақсадида ҳудударнинг диққатга сазовор жойларини баҳолаш орқали уларнинг саёхатбоплиги ва сифат даражаларини аниқлаш мумкин бўлади. Бу мақсадни амалга ошириш учун биз “Ёшлар ташириф жойларининг саёхат кластербоплик даражасини баҳолаш мезонлари ва муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)”ни ишлаб чиқдик.

KPI (Key Performance Indicators) – “бу мақсадларга эришиш даражасини ёки жараённинг оптималлигини ўлчашга ёрдам берадиган фаолиятнинг, айниқса

натижадорлиги ва самарадорлигини микдорий кўрсаткичларидир” [4]. KPI хорижда персонал менежмент тизимида ходимларнинг иш фаолиятининг натижадорлиги ва самарадорлигини баҳолаш механизми сифатида кенг қўламда қўлланилиб келинмоқда. Ўзбек тилида KPI абберватураси «Фаолиятнинг муҳим кўрсаткичлари» деган маънони англатади. Адабиётларда KPI ни икки томонлама: самарадорлик ва натижадорлик талкинлари мавжуд. Бир томондан “самарадорлик” индикатори агар эришилган самара ва харажат ўртасидаги мутаносиблик асосида нисбий ҳисоб-китоб қилинса, иккинчи томондан “натижадорлик” индикатори қандай натижага, самарага эришиш (масалан, у ёки бу ишни бажара олиши) мутлақ шаклида намоён бўлади [5]. KPI – одамлар, гуруҳлар, компания ва унинг бўлинмаларининг ишини баҳолаш ва назорат қилиш имконини берадиган механизм ҳамдир [7].

Биз инглизча “Key Performance Indicators” (KPI) иборасини тадқиқот вазифаларидан келиб чиқиб, ўзбек тилида “**Муҳим кластербоплик индикаторлари**” деб таржима қилиб, қисқартирилган инглизча - “KPI” абберватурасидан матнда фойдаланишга мақсадга мувофиқ деб ҳисобладик.

Юртбошимиз Ш.М.Мирзиёв ПФ-60 сонли “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги фармонида [1] қўйилган мақсадларидан бирида ҳам давлат хизматчилари ва давлат органлари фаолиятини энг муҳим самарадорлик кўрсаткичлари (KPI) асосида баҳолаш тизими бўйича «Миллий рейтинг» тизимини жорий этиш ҳақида таъкидлаб ўтганлар.

Ушбу мақолада ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик даражасини баҳолашнинг асосий мезонлари сифатида ушбу диққатга сазовор жойларни сифат жиҳатдан баҳолаш имконини яратадиган 10 та ўлчов мезонлари доирасида 20 та “муҳим кластербоплик индикаторлари” (KPI) ишлаб чиқилиб, ушбу баҳолаш механизмининг амалда жорий этиш тартиби босқичма-босқич ёритилган. “Муҳим кластербоплик индикаторлари” (KPI) микдорий кўрсаткичлари асосида ёшлар ташриф жойларнинг “саёҳат кластербоплик” даражасини аниқлашда Бухоро, Самарқанд ва Тошкент вилоятларида фаолият кўрсатаётган диққатга сазовор жойлар ташриф жойлари асос бўлиб хизмат қилади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили

Ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик даражасини ўрганишда Гарвард университети профессори М.Портернинг кластерга берган таърифидаги “географик концентрация” ибораси эътиборга молик деб ҳисоблаймиз [15]. Туристик кластернинг мазмун-моҳиятини ёртишда А.Ю.Александрова [10], Е.Г.Кропинова, А.В.Митрофанова [11], О.Д.Коль [12] ва бошқа олимларнинг ёндашувлари ўрганилди. Саёҳат кластербоплик даражасини аниқлашда З.Б.Навроз-зода [13] томонидан муқаддас жойларнинг зиёрат кластербоплик даражасини аниқлаш методологиясини асос сифатида танлаб, ёшлар туризмнинг хусусиятларини инобатга олган ҳолда ўлчов мезонлари ишлаб чиқилди. Ушбу мезонлари KPI воситасидан фойдаланиш жараёнида “Инсоннинг иқтисодий комилликка эришганлик даражасини баҳолаш механизми” [14] таянч асос сифатида хизмат қилди.

Тадқиқот методологияси

Ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплигини аниқлашда илмий тадқиқотларнинг қиёсий усулидан фойдаланилди. “Муҳим кластербоплик индикаторлари” (KPI) микдорий кўрсаткичлари асосида ёшлар ташриф жойларнинг “саёҳат кластербоплик” даражасини аниқлаш методикасини тажрибали синов ўтказиш мақсадида Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган диққатга сазовор жойлар фаолиятининг диагностик таҳлили ўтказилди. Бу борада мутахассислар фикрини ўрганган ҳолда, кузатиш, эмперик тадқиқот, тизимли ва қиёсий таҳлил ҳамда эксперт баҳолаш каби усуллари қўлланилди. Бундан ташқари, ёшлар туризми соҳасининг ривожланишига оид республикада ишлаб чиқилган умумий стратегия, мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг самарадорлик кўрсаткичлари (KPI) баҳолаш тизимини амалиётда қўллашга доир қабул қилган фармонлардан фойдаланилган. Шунингдек, ёшлар ташриф жойларининг саёҳат

кластербоплик даражасини KPI тизими бўйича баҳолашга оид хулосалар қилинган ва уни такомиллаштиришга оид тавсиялар ишлаб чиқилган.

Таҳлил ва натижалар

Тадқиқотнинг *биринчи босқичида* “Сомонийлар” истироҳат боғининг фаолиятини диагностик ўрганиш эвазига уни саёҳат кластербоплик даражасининг мультипликаторини 20 та “муҳим кластербоплик индикаторлари” асосида амалий ҳисоб-китоб қилинди. Бунда, истироҳат боғининг эталон сифатларидан келиб чиққан муҳим кластербоплик индикаторлари 5 балл ҳисобидан баҳоланиб чиқилди. Балларнинг қанчалик юқори ёки пастлиги KPI бўйича саёҳат кластербоплигининг паст ёки юқори даражасини ифодалайди. Берилган эксперт баҳосининг умумий йиғидисини эталон баҳоси (100 баллга тенглаштирилган ҳолда миқдорий ифодаланади) билан қиёслаш эвазига ёшлар ташриф жойининг эришилган реал саёҳат кластербоплик даражаси аниқланади (1-жадвал).

1-жадвал

Ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик даражасини KPI тизими бўйича баҳолаш методикаси (“Сомонийлар” истироҳат боғи мисолида)¹

Тр	Муҳим кластербоплик индикаторининг ҳисоб-китоб босқичлари	“Сомонийлар” истироҳат боғи
1	Ёшлар ташриф жойи ҳақидаги маълумотларнинг кенг қамровлилиги мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	10 балл
2	Ёшлар ташриф жойи инфраструктурасининг ривожланганлиги мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	10 балл
3	Ёшлар ташриф жойининг нуфузлилиги мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	8 балл
4	Ёшлар ташриф жойининг кўнгилочарлик хусусияти мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	10 балл
5	Ёшлар ташриф жойининг жозибадорлик мартабаси мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	10 балл
6	Ёшлар ташриф жойининг илмий салоҳияти мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	9 балл
7	Ёшлар ташриф жойидаги объектларининг тури мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	7 балл
8	Ёшлар ташриф жойининг замонавийлиги мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	5 балл
9	Ёшлар ташриф жойининг смарт технологияларга бойлиги мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	0 балл
10	Ёшлар ташриф жойининг фойдалилик ҳолати ва уларни бошқариш имкониятлари мезонини тавсифлайдиган 2 та муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI)нинг сўроқ асосида ҳисоби	5 балл
11	Асосий ўлчов мезонлари бўйича йиғилган жами баллар	76 балл

¹ Манба: муаллифнинг тадқиқотлари асосида тайёрланган.

12	Ёшлар ташриф жойининг эталон индикатори (баҳолашда энг юқори балл сифатида қабул қилинган миқдор)	100 балл
13	Ёшлар ташриф жойларнинг саёҳат кластербоплик даражасини танлаш (йиғилган баллар асосида кўнгилочар маскан, диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи, ёшларнинг жозибадор саёҳат дестинацияси, кластербоп саёҳатгоҳ каби сифат даражалари ажратилади)	Ёшларнинг жозибадор саёҳат дестинацияси

1-жадвалдан кўриниб турибдики, ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик даражасини КРІ тизими бўйича баҳолаш методикаси 10 та кетма-кет қадамлардан иборат бўлиб, саёҳат-эскерти томонидан диққатга сазовор жойга бевосита ташриф буюриш ёки онлайн тарзида кузатиш йўли билан тўлдириладиган махсус саволнома маълумотлари асосида ёшлар ташриф жойларининг 20 та асосий (100 балл) эталон индикаторлари баҳоланиб чиқилди. Унга кўра, “Сомонийлар” истироҳат боғи биринчи индикатор бўлмиш “Ёшлар ташриф жойи ҳақидаги маълумотларнинг кенг қамровлиги” мезони бўйича умумий 10 (юқори) балл билан баҳоланди. Мазкур объект ҳақида мавжуд маълумотларининг қамров даражаси юқори эканлиги ва уларнинг каталог, буклет, фотоалбом ва бошқа шаклларда мавжудлиги ҳамда парк ҳудудида жойлашган “Сомонийлар” мақбараси, “Чашмаи Аюб” мақбаралари ҳақида гидлар томонидан ёш сайёҳларга узоқ ҳикоя қилиш имконинг борлиги инobatта олинган ҳолда энг юқори балл билан баҳоланди.

Иккинчи индикатор “Ёшлар ташриф жойи инфраструктурасининг ривожланганлиги” мезони бўйича ҳам максимал (10) балл билан баҳоланди. Чунки диққатга сазовор жойимизнинг таъмирланганлиги, қайта тикланганлиги ва ободонлаштириш даражаси юқори ҳамда ушбу масканигача бориш-келиш йўллари равон, ташриф жойи ҳудудида овқатланиш ва жойлаштириш масканлари мавжуд. Навбатдаги индикатор “Ёшлар ташриф жойининг нуфузлилиги” мезони бўйича эса умумий 8 (уртачадан юқори) балл билан баҳоланди. Ушбу ёшлар ташриф жойи омма ўртасида нуфузли ва оммабоплиги учун юқори (5), халқаро эътироф даражаси ўртача бўлганлиги учун 3 (ўртача) балл билан баҳоланди. Кейинги баҳолаш индикатори “Ёшлар ташриф жойининг кўнгилочарлик хусусияти” бўлиб, ҳар кунлик рутинадан зерикиб, кўнгил ёзишга келадиган ғайратли ёшлар учун мослиги, масканининг экстрим хусусиятига эгалиги, ҳамда завқ бағишлайдиган турли хизматларнинг мавжудлиги инobatта олиниб юқори (10) балл берилди.

“Ёшлар ташриф жойининг жозибадорлик мартабаси” мезони бўйича таклиф этиладиган хизматлари сони, уларнинг сифати ва нархларининг ҳамёнбоплиги инobatта олиниб юқори (10) балл берилди. Сўнгра “Ёшлар ташриф жойининг илмий салоҳияти” индикатори бўйича мазкур ташриф жойининг тарбиявий аҳамияти юқори эканлиги (истироҳат боғи ҳудудида тарихий обидалар мавжудлиги), саёҳат орқали ёшларни дунёқарашининг бир оз бўлсада ортиш имконияти учун ўртачадан юқори (4) балл, ташриф эвазига янги билимларга эга бўла олиши (Сомонийлар мақбараси ҳақида тарихий билимлар) ва янги танишлар орттира олиш (маҳаллий аҳоли ёшлари билан дўстлашиш) имкониятлари ўрганилиб учун юқори (5) балл, умумий 9 балл қўйилди. “Ёшлар ташриф жойидаги объектларининг тури” мезони бўйича ташриф жойининг соғломлаштириш имкониятлари учун яъни, истироҳат боғида дарахтларнинг кўплиги, тоза ҳаво, югуриш мумкин бўлган узун йўлакларнинг мавжудлиги учун ўртача (3) балл, ташриф масканда спорт мусобақалари ўтказиладиган жой, яъни футбол майдонининг борлиги учун, аммо чет тилларини ўрганадиган марказининг йўқлиги сабабли ўртачадан юқори балл (4) балл берилди.

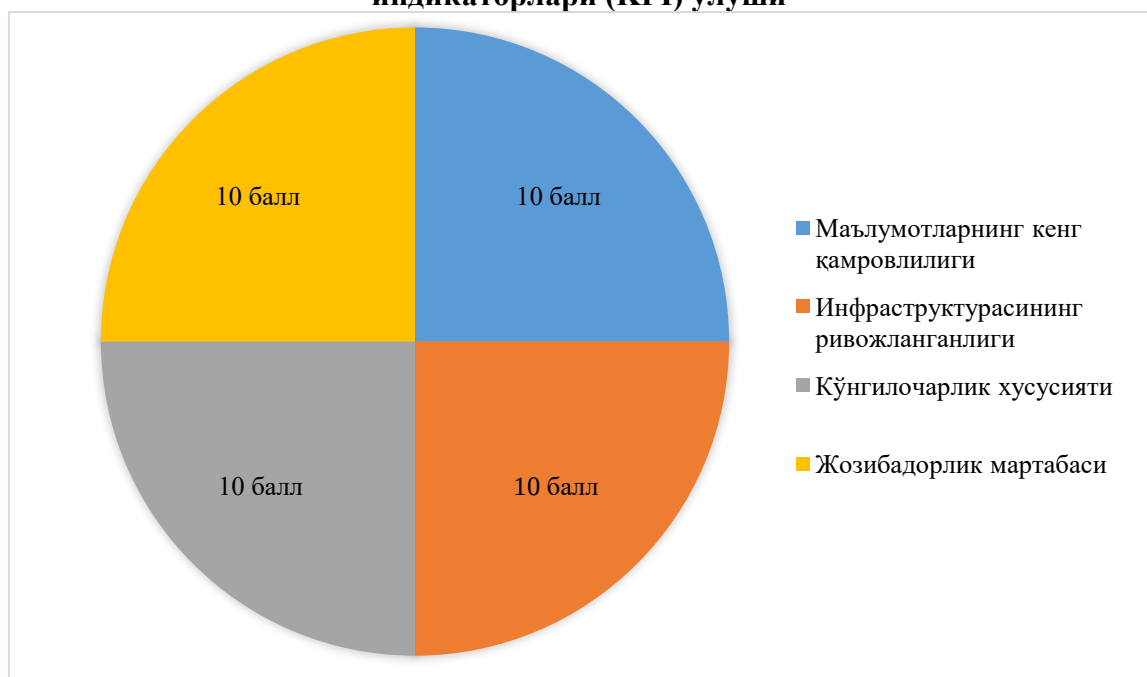
“Ёшлар ташриф жойининг замонавийлиги” индикатори бўйича диққатга сазовор жой эски қурилган объект бўлганлиги учун 2 (паст) балл, замонавийлик қиёфаси ўртача бўлганлиги учун 3 (ўртача) балл билан баҳоланди. “Ёшлар ташриф жойининг смарт технологияларга бойлиги” мезони бўйича эса биз таҳлил қилган ёшлар ташриф жойи смарт

технологиялардан фойдаланиш орқали бевосита саёхатларини амалга ошириш, ёшларнинг яшаб турган манзилидан туриб туристик жойга онлайн экскурсия қилиш имкониятларининг мавжуд эмаслиги инобатга олиниб 0 балл қўйилди. Ва няхоят энг охири индикатор бўлиши “Ёшлар ташриф жойининг фойдалилик ҳолати ва уларни бошқариш имкониятлари” мезони бўйича ташриф жойининг фойда келтираётганлиги учун 3 (ўртача) балл, ёшлар ташриф жойларини бошқариш имконияти камроқ бўлганлиги учун 2 (паст) балл билан баҳоланди.

Сўнгра, ушбу мезонлар бўйича жами балларнинг йиғиндиси ҳисобланиб, эришилган натижа бўйича ёшлар ташриф жойининг саёхат кластербоплик соҳасида реал эришилган сифат мақоми танланади Бизнинг мисолимизда Бухоро шаҳрида фаолият олиб бораётган “Сомонийлар” истироҳат боғининг умумий баллар йиғиндиси 76 баллни ташкил этади. Демак, ушбу ёшлар ташриф жойи саёхат кластербоплик сифат даражаси бўйича “Ёшларнинг жозибатор саёхат дестинацияси” мақомига мос келиши аниқланди.

Баҳолашнинг сўнгги қадамида ёшлар ташриф жойининг идеал саёхат кластербоплик даражасини ривожлантиришга туртки бўлган эталон кластербоплик индикаторлари (KPI) танланади. Бизнинг мисолимизда “Сомонийлар” истироҳат боғини саёхат-эксперти томонидан ёшлар ташриф жойининг эталон саёхат кластербоплик сифатлари орасидан берилган тўртта энг юқори баҳоланган мезонлар: ёшлар ташриф жойи ҳақидаги маълумотлар-нинг кенг қамровлилиги, диққатга сазовор жой инфраструктурасининг ривожланганлиги, кўнгилочарлик хусусияти, жозибаторлик мартабаси аниқланди (1-расм).

1-расм. “Сомонийлар” истироҳат боғининг эталон саёхат кластербоплик индикаторлари (KPI) улуши¹

1-расмга кўра, “Сомонийлар” истироҳат боғининг саёхат кластербоплик индикаторлари ичида 4 та мезоннинг улуши юқори (максимал 10 баллдан баҳоланган) бўлиб, улар ушбу ташриф жойининг “Ёшларнинг жозибатор саёхат дестинацияси” сифат даражасини қўлга киритишига пойдевор бўлиб хизмат қилади. Яъни истироҳат боғи ҳақидаги маълумотларнинг кенг қамровлилиги, ушбу масканга бориш-келиш йўллариининг равонлиги, турли хил кўнгилочар хизматларнинг мавжудлиги ҳамда таклиф этиладиган хизматлари нархининг ҳамёнбоплиги истироҳат боғининг устун томонларидир.

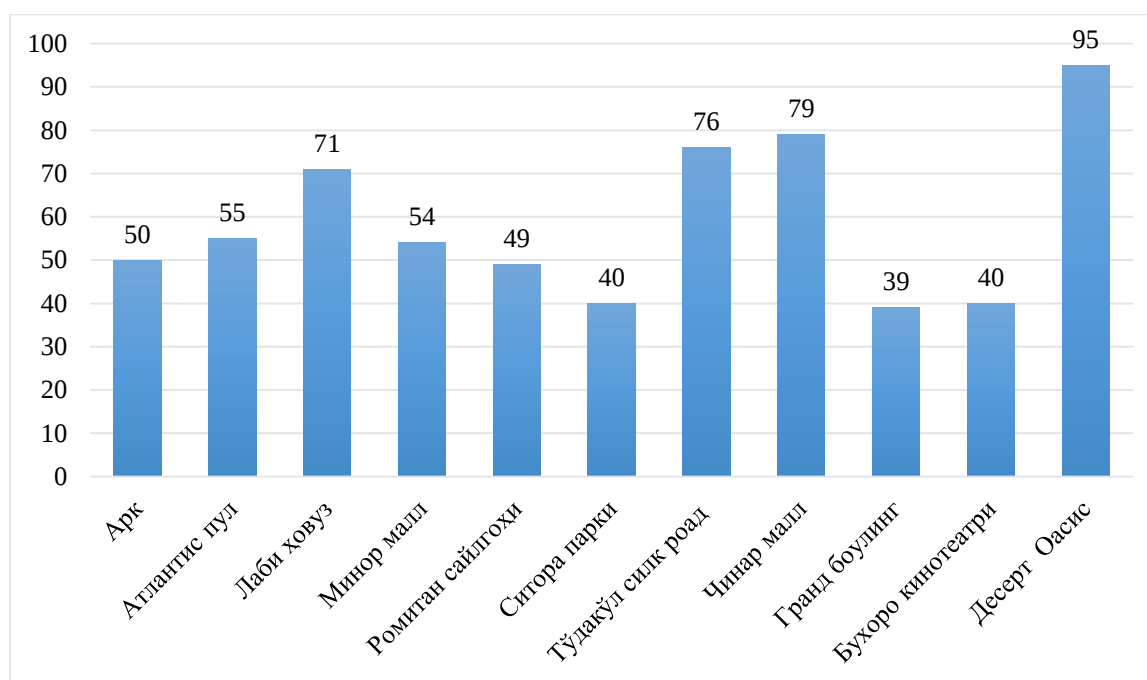
Тадқиқотнинг *иккинчи босқичида* Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган бошқа бир қатор ёшлар ташриф жойларинининг саёхат кластербоплик даражасини “муҳим

¹Манба: муаллифнинг тадқиқотлари асосида тайёрланган.

кластербоплик индикаторлари” (KPI) воситасида баҳолаш механизмининг ҳисоб-китоби амалга оширилади. Диссертациянинг мазкур параграфида ушбу мақомда фаолият кўрсатаётган ёшлар орасида оммабоп бўлган ҳудудлар, яъни, Арк, Лаби ҳовуз мажмуалари, Минор ва Чинор савдо марказлари, Ситора парки, Гранд боулинг маркази, Ромитанда янги очилган сайлгоҳ, Атлантис пул сузиш ҳавзаси, Бухоро кинотеатр, Тўдакўл Силк Роад дам олиш маскани, “Bukhara Desert Oasis” дам олиш маскани, “Ширин” Этно қишлоғи ва ҳоказоларни “муҳим кластербоплик индикаторлари” (KPI) воситасида баҳолаш сайъ-ҳаракатларини қиламиз.

Ушбу баҳолаш усули махсус саволнома асосида эксперт усулида ҳар бир диққатга сазовор жойни диагностика ўтказиш йўли билан ёшлар ташриф жойининг эталон сифатларидан келиб чиққан муҳим кластербоплик индикаторлари (KPI) миқдорини балларда аниқлаш орқали амалга оширилади. Ҳисоб-китоб натижалари 2-расмда диаграмма шаклида кўрсатилган.

2-расм. Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган ёшлар ташриф жойларининг муҳим кластербоплик индикаторлари жами баллари¹

2-расмдан кўриниб турибдики, турли диққатга сазовор жойларнинг саёҳат кластербоплик даражасини тавсифлайдиган сифатларнинг қиймати турлича. Бунинг асосий сабаби ушбу масканларнинг ҳар бирининг ўзига хос жозибадорлик хусусияти мавжуд. Масалан, маълум бир ташриф жойида мажуд бўлган эталон сифат даражаси бошқасида учрамаслиги мумкин. Ушбу масканлар ичидан фақат “Бухара Десерт Оасис” 95 балл билан баҳоланиб, диққатга сазовор жойлар саёҳат кластербоплигининг 86 дан 100 баллгача - “Кластербоп саёҳатгоҳ” сифат даражасини қўлга киритди. Қолган ташриф жойлар, жумладан Лаби ҳовуз (71 балл), Тўдакўл дам олиш маскани (76 балл), Чинор малл (79 балл) бошқа ташриф жойларга нисбатан юқори натижаларни кўрсатсада, ушбу сифатлар саёҳат кластербоплик индикаторларини ўзида акс эттирмайди. Ушбу кўрсаткич бўйича биз тадқиқот амалга оширган диққатга сазовор жойлар саёҳат кластербоплигининг 71 баллдан 85 баллгача - “Ёшларнинг жозибадор саёҳат дестинацияси” сифат даражасига мос келади.

Шунингдек, диаграмма маълумотларидан айрим ташриф жойларнинг асосий ўлчов мезонлари бўйича паст даражада қарор топилганлиги кўриниб турибди. Энг паст натижа

¹Манба: муаллифнинг тадқиқотлари асосида тайёрланган.

кўрсатаётган Гранд боулинг (39 балл), Ситора парки (40 балл) ва Бухоро кинотеатри (40 балл) фақат бир турдаги хизматларни кўрсатиши учун ихтисослашган бўлиб, диққатга сазовор жойлар саёҳат кластербоплигининг 0 баллдан 40 баллгача - “Кўнгилочар маскан” сифат даражасига тўғри келади. Ушбу сифат даражадаги ёшлар ташриф жойлари жозибдорлиги паст бўлган кўнгилочар масканлар бўлиб ҳисобланади. Уларни кластербоп саёҳатгоҳга айлантириш учун ёш сайёҳлар нигоҳидан, уларнинг талаб-эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда саёҳатни амалга ошириш учун тегишли шарт-шароитларини яратиш ҳамда дастлабки туристик инфратузилмани ривожлантириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган ёшлар ташриф жойларининг кластербоплик даражаси аниқлангандан сўнг биз махсус тузилган саволнома воситасида Ўзбекистон бўйича бошқа вилоятларда фаолият кўрсатаётган бир қатор ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик даражасини эксперт усулида аниқладик (2-жадвал).

2-жадвал¹

Ўзбекистондаги 30 та ёшлар ташриф жойи (ЁТЖ)нинг саёҳат кластербоплик даражасини баҳолаш натижалари

Т/р	ЁТЖнинг саёҳат кластербоплик индикатори баҳоси	ЁТЖнинг саёҳат кластербоплиги сифат даражаси	Ёшлар ташриф жойи саёҳат кластербоплигининг аниқловчилари	Саёҳат кластербоплигининг сифат даражасига ҳос ЁТЖларсони	Уларнинг умумий баҳоланган ЁТЖлардаги улуши, %
1	0 - 40 балл	Паст	“Кўнгилочар маскан”	4	13
2	41 - 70 балл	Ўртача	“Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи”	13	43
3	71 - 85 балл	Меъёрада	“Ёшларнинг жозибадор саёҳат дестинацияси”	8	27
6	86 -100 балл	Юқори	“Кластербоп саёҳатгоҳ”	5	17
,	Жами:			30	100

2-жадвалда Ўзбекистон бўйлаб фаолият юритаётган ёшлар ташриф жойларининг баҳолаш натижалари шуни кўрсатдики, жами баҳоланган 30 та ташриф жойлари орасида саёҳат кластербоплиги реал ривожлаганлик даражасининг ҳолати 86-100 балл оралиғида баҳоланган “Кластербоп саёҳатгоҳ” сифат мақомига мос келадиган ташриф жойларнинг сони 5 та ёки 17% ни ташкил этади. Ваҳоланки, ушбу ташриф жойларнинг 4 нафари Тошкент шаҳрида фаолият кўрсатадиган ёшларнинг энг кўп ташриф масканлари бўлиб, фақат бир нафари Бухоро вилоятида жойлашган. Баҳоланган диққатга сазовор жойлар орасида “Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи” сифат мақомига эга бўлган ёшлар ташриф жойининг сони энг кўп - 13 та (43%) ни ташкил қилади. Ўрганилган ёшлар ташриф жойларининг энг кам сони - 4 таси (13%) эса муҳим кластербоплик индикаторлари паст даражада ривожланган бўлиб, “Кўнгилочар маскан” сифат мақомида қарор топган. Бундан ташқари, саёҳат кластербоплиги реал ривожлаганлик даражасининг ҳолати 71 - 85 балл оралиғида баҳоланган “Ёшларнинг жозибадор саёҳат дестинацияси” сифат даражасига мос келувчи диққатга сазовор жойлар 8 та, яъни 27% ни ташкил этади.

Олиб борилган тадқиқот натижаларини янада ойдинлаштириш мақсадида, саёҳат кластербоплиги даражасини аниқлашда иштирок этган ҳар бир диққатга сазовор жой, улар

¹ Манба: жадвал муаллиф томонидан тузилган

жойлашган ҳудуд ҳамда уларга саёҳат кластербоплиги индикаторида берилган баллар ва эришган сифат даражаларини 3-жадвалда келтирилган.

3-жадвал¹

Ўзбекистон бўйлаб ёшлар ташриф жойларининг саёҳат кластербоплик индикатори баҳоси ва сифат даражаси

	Ёшлар ташриф жойининг номи	Ёшлар ташриф жойининг жойлашган ҳудуди	Эксперт баҳоси (100 балл ҳисобида)	Ёшлар ташриф жойининг саёҳат кластербоплиги сифат даражаси
1	Арк	Бухоро шаҳри	50	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
2	Аквапарк	Тошкент шаҳри	49	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
3	Амирсой	Тошкент вилояти	78	Ёшларнинг жозибador саёҳат дестинацияси
4	Атлантис пул	Бухоро шаҳри	55	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
5	Ашғобот боғи	Тошкент шаҳри	45	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
6	Батут маркази	Тошкент шаҳри	47	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
7	Биллиард зали	Бухоро шаҳри	42	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
8	Вишка	Бухоро шаҳри	55	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
9	Компютер ўйинлари	Бухоро шаҳри	50	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
10	Глобус	Бухоро шаҳри	71	Ёшларнинг жозибador саёҳат дестинацияси
11	Гранд боулинг	Бухоро шаҳри	39	Кўнгилочар маскан
12	Диснейленд	Тошкент шаҳри	50	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
13	Десерт Оасис	Бухоро вилояти	95	Кластербоп саёҳатгоҳ
14	Караоке	Бухоро шаҳри	37	Кўнгилочар маскан
15	Кинотеатр	Бухоро шаҳри	40	Кўнгилочар маскан
16	Лаби ҳовуз	Бухоро шаҳри	71	Ёшларнинг жозибador саёҳат дестинацияси
17	Макон малл	Самарқанд шаҳри	75	Ёшларнинг жозибador саёҳат дестинацияси
18	Мегик сити	Тошкент шаҳри	88	Кластербоп саёҳатгоҳ
19	Минор малл	Бухоро шаҳри	54	Диққатга сазовор ёшлар ташриф жойи
20	Мирзо Улуғбек истироҳат боғи	Тошкент шаҳри	75	Ёшларнинг жозибador саёҳат дестинацияси
21	Некст малл	Тошкент шаҳри	86	Кластербоп саёҳатгоҳ

¹ Манба: жадвал муаллиф томонидан тузилган

22	Ромитан сайлгоҳи	Бухоро вилояти	49	Дикқатга сазовор ёшлар ташриф жойи
23	Самарқанд сити	Самарқанд шаҳри	55	Дикқатга сазовор ёшлар ташриф жойи
24	Самарқанд дарвоза малл	Тошкент шаҳри	87	Кластербоп саёҳатгоҳ
25	Ситора истироҳат боғи	Бухоро шаҳри	40	Кўнгилочар маскан
26	Сомонийлар истироҳат боғи	Бухоро шаҳри	58	Дикқатга сазовор ёшлар ташриф жойи
27	Тошкент сити	Тошкент шаҳри	87	Кластербоп саёҳатгоҳ
28	Тўдакўл силк роад	Бухоро вилояти	76	Ёшларнинг жозибатор саёҳат дестинацияси
29	Чинар малл	Бухоро шаҳри	79	Ёшларнинг жозибатор саёҳат дестинацияси
30	Ширин этно кишлоғи	Бухоро вилояти	48	Дикқатга сазовор ёшлар ташриф жойи

3-жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, эксперт усулида баҳоланган 30 та ташриф жойлари ичида Тошкент вилоятида жойлашган “Magic city” кўнгилочар парки, “Tashkent city” мажмуаси, “Самарқанд дарвоза” ва “Next” савдо марказлари ҳамда Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган “Bukhara Desert Oasis” дам олиш масканлари саёҳат кластербоплигининг юқори даражадаги “Кластербоп саёҳатгоҳ” сифат даражасига мос келади. Bukhara Desert Oasis дам олиш маскани 100 баллдан 95 балл олишга сазовор бўлган. Фақат 3-мезон – “Ёшлар ташриф жойининг нуфузлилиги”дан 10 баллдан, дестинациянинг халқаро эътироф даражаси юқори бўлмаганлиги сабабли, эксперт томонидан 8 балл берилди ва 9-мезон – “Ёшлар ташриф жойининг смарт технологияларга бойлиги” дан 10 баллдан 8 балл олганлигига сабаб, ушбу масканга смарт технологиялардан фойдаланган ҳолда саёҳатларини амалга оширишнинг ва яшаб турган манзилидан туриб туристик жойга онлайн экскурсия қилиш имкониятининг пастлигидадир. 5-мезон – “Ёшлар ташриф жойининг жозибаторлик мартабаси” дан эса максималл баллдан 1 балл кам олганлиги эса объектнинг таклиф этиладиган хизматлари нархларининг юқори эканлигида деб изоҳланади.

Хулоса ва таклифлар

Юқорида ўтказилган амалий тадқиқотлар натижасида шундай хулосага келиндики, саёҳат кластербоплик индикаторларини аниқлаш ва уларнинг сифат даражасини баҳолаш, саёҳат кластербоплиги ўрта сифат даражадаги “Дикқатга сазовор ёшлар ташриф жойи” кластербоплик детерминанти ҳолатидага ташриф жойларнинг бир ҳудудда жойлашганлигини инобатга олган ҳолда улар негизида янги “саёҳат кластери”ни яратиш мақсадга мувофиқдир. Бундай ҳолатда кластерларни шакллантирувчи иккита бош мезонни ажратиш керак бўлади. Булар, агар биринчиси “ҳудуд” бўлса, иккинчиси – “қиймат” ҳисобланади. Агар ёшлар туристик кластерларининг ҳудудий жиҳати ёшлар ташриф жойларини жозибатор масканларга айлантириш ва уларни жозибатор ёшлар туристик дестинациялар даражасига кўтариб, улар негизида рақобат устунлигига эга бўлган ёшлар туристик кластерларни шакллантириш бўйича саъй-ҳаракатларда намоён бўлса, бундай кластерларнинг “қиймат” жиҳати ёшлар туризм объектлари ўртасида интеграцион алоқаларни ўрнатиш эвазига жозибатор ёшлар туристик ҳудудларда ёш сайёҳлар учун туристик хизматлар мажмуасининг қўшилган қиймат занжирини тузишни назарда тутилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил январдаги “2022- 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги пф-60-сонли фармони, https://fergana.uz/uploads/01/-60_28.01.2022.pdf
2. Асланова Д.Х. Модели формирования туристского кластера за рубежом // Сервис, 2013. - №1. С.4-9.
3. Бабкина А.В. Кластерная экономика и промышленная политика: теория и инструментарий (2015) / под ред. д-ра экон. наук, проф. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та. – 588 с.
4. Вишнякова М. В. Мифы и правда о KPI / Худож. А. Васильева. — М.: Летопись, 2017. — 274 с.
5. Ибрагимов Н.С., Мамлакат доирасида туризмнинг уч маконли тизимли таҳлили. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 6, ноябрь-декабрь, 2017 йил. 1-10 бб.
6. Лапыгин Ю. Н., Тулинова Д. В. Условия формирования кластера // Вестник ГУУ. 2020. №7. С:114-119
7. Морозов М.А., Львова Т.В. Кластерный подход в моделировании туристских дестинаций (на примере Красной Поляны). Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. Научный журнал. № 9 (57).Москва. 2011. С:93-105.
8. Система KPI (Key Performance Indicator): разработка и применение показателей бизнес-процесса. Показатели эффективности. [https:// www. businessstudio.ru/ articles/ article/sistema_kpi_key_performance_indicator_razrabotka_i/](https://www.businessstudio.ru/articles/article/sistema_kpi_key_performance_indicator_razrabotka_i/).
9. Туристик худуд рақобатбардошлиги //монография Наврўз-Зода Б.Н умумий таҳрири остида. – Бухоро, 2017. 150 б.
10. Александрова А.Ю.Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования.Современные проблемы сервиса и туризма.№1, 2007.С.51-61.
11. Кропинова Е.Г., Митрофанова А.В. Регионально-географический подход к понятию «туристско-рекреационный кластер» // Вестн. Рос. Гос. ун-та им. И. Канта. — Калининград, 2009. — № 1. — С. 70–75.
12. Коль О.Д. Концептуальные основы формирования кластера туристских предпринимательских структур по въездному туризму в крупном городе // Проблемы соврем. экономики. — 2010. — № 1. — С. 379–383.
13. Навруз-зода З.Б. Муқаддас жойларнинг зиёрат кластербоплик даражасини аниқлаш методологияси ва мезонлари // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. –Т., 2020. - № 1, 236-244-б.
14. Навруз-зода Б.Н. “KPI” воситасида инсоннинг иқтисодий қомилликка эришганлик даражасини баҳолаш механизми. Иқтисодиёт ва туризм халқаро журнали, 2022, 2-сон. 18-27 бб.
15. Porter, M. E. Clusters and the new economics of competition. Harvard Business Review, 76(6), 1998.P: 77-90.